

ESSAY

Af Christian Langelund Hansen

Kan pensionisten slappe af?

En kritisk kommentar til diskursen om *aktiv aldring*

Introduktion

Med jævne mellemrum går en af mine kollegaer på pension. Jeg stiller altid vedkommende spørgsmålet: »Hvad skal du så lave nu?«. Alle har gjort sig overvejelser og opremser alverdens aktiviteter, de har planlagt. Ingen har nogensinde givet mig svaret: »Jeg skal ikke lave noget som helst. Jeg skal bare sidde i en gyngestol, slappe af og nyde min alderdom. Det har jeg nemlig fortjent efter et langt arbejdsliv«. Egentlig er mit obligatoriske spørgsmål også et udtryk for, at jeg implicit forventer, at de skal foretage sig nogle nyttige ting, og at deres tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet ikke er en tilbagetrækning fra livet. Men hvad ligger til grund for, at mine kollegaer alle har en lang *to-do-list* for deres alderdom? Hvad ligger til grund for, at jeg, og det omgivende samfund, ubevidst forventer rigtig meget af de personer, der står på tærsklen til en pensionisttilværelse? Dette er efter min overbevisning et udtryk for, at der hersker en kraftfuld diskurs om aktiv aldring. Men hvorledes stiller det alle dem, der ikke har forudsætningerne for at leve et aktivt seniorliv, og hvad gør vi ved det? På denne baggrund diskuterer jeg i dette essay spørgsmålet: »Kan pensionisten slappe af?«

Forventninger til fremtiden

De demografiske prognoser tegner et dystert billede af, at en ældrebombe rammer vores velfærdssamfund med en voldsom kraft indenfor en oversku-

elig årrække. Den er også blevet kaldt ældretsunamien, som vækker grufulde associationer til en altudslettende bølge, der skyller alt med sig og efterlader alt i ruiner. Disse metaforer vidner om, at ældrebyrden er en faretruende forudsigtelse, der potentielt vælter vores velfærdsmodel omkuld. Hvad der i statistikkerne blev betegnet som et decideret babyboom efter 2. Verdenskrig, cementerer sig i nutidens fremtidsforudsigelser som én af de største udfordringer for vores samfund. Demografiske forhold vil øge sundhedsudgifterne, og en aldrende befolkning er en betydelig risikofaktor (VIVE, 2018). Mængden af folk i den arbejdsdygtige alder er faldende, og mængden af ældre mennesker, der går på pension, er stigende. Samtidig er middellevetiden stigende. Vi har derfor de seneste år set et stigende politisk fokus på ældre menneskers livsførelse. I år 2030 ventes antallet over 90 år at være steget med 40 % (KL, 2019). Vi kommer inden for få år til at se en stigning i gruppen af de allerældste. En aldrende befolkning har i den forbindelse medført, at diskursen om et aktivt seniorliv er blevet toneangivende. Ikke bare i Danmark, men i store dele af verden. Befolkningsfremskrivninger, tal og statistik kan dog ikke forklare alt. En diskursanalytisk tilgang kan synliggøre, hvorledes der i tidens tendenser etableres en række kraftfulde sandheder om, at et godt og rigtigt seniorliv er et aktivt seniorliv. Den fortælling manifesterer sig som en almengyldig sandhed, som sætter ind på individniveau og bliver definerende for, hvordan den enkelte seniorborger skal leve sit liv. Ældre borgere skal med en aktiv livsførelse afhjælpe den byrde, de potentielt selv udgør. De skal derfor holde sig sunde, aktive og selvhjulpne. Hele livet! Det bliver dermed den enkelte seniorborger, der har ansvaret for at leve op til samfundets forventninger om, at det aldrende individ mestrer senlivet. Der skal til stadighed fyldes nyt indhold i seniorlivet, så man ikke går i stå. Udvikling fremfor afvikling, og selvdisciplinering bliver et nøgleord. Men hvad blev der af tanken om at nyde sit otium? Dette spørgsmål henleder mine tanker på Max Webers værk om den protestantiske etik og kapitalismens ånd (Weber, 2003), da et seniorliv i dag indgyder til en slags verdslig askes, hvor der ikke er plads til dovenskab. Derimod forventes der selvledelse og en mådeholden livsførelse, så krop og sind ikke degenererer, men holdes i gang. Formålet er at opnå nåde og frelse og blive betragtet som en duelig og samfundsnyttig seniorborger. Der hverken har gigt eller er dement, men dyrker fysisk og kognitiv fitness. Seniorborgere, der mestrer livet, lader sig dermed initialisere af en ønsket mentalitetsform, hvor selvdisciplin og behovsudskydelse gør, at seniorborgeren fravælger afslapning. Når en kollega går på pension, har han ofte en lang liste over gøremål. Alt fra frivilligt arbejde til planer om at gennemføre en ironman. Der opretholdes en aktiv livsstil, så omverdenen kan se, at han ikke er doven, men derimod er »*still going strong*«. Mange pensionister er travle mennesker, og deres adfærd indskriver sig i de diskursive formationer. Richard Sennet problematiserer i bogen *Det fleksible menneske* (Sennett, 2000), hvorledes de konstante krav om omstillingsparathed og fleksibilitet er dikterende og deter-

minerende. Disse problematikker lader sig ikke afgrænse til arbejdslivet, men rækker langt ind i seniorlivet, hvilket i Sennets terminologi potentielt fører til en nedsmeltning, hvor man taber sig selv, sin integritet, personlighed, sine relationer og livsglæden på gulvet. Man kører hårdt på for at holde sig i gang. Konstant høj fart og omstilling bliver normen.

»Udsæt det ikke til i morgen eller i overmorgen; laderne fyldes ikke af dem, der udskyder arbejdet og spilder tiden med formålsløse sysler. Arbejdet kræver omhu. Den der udskyder [arbejdet], tager livet med sin egen skæbne.« (Hesiod, 1983)

Fortællingen om det aktive seniorliv

Synet på livsfaser er også ændret med tiden. Symbolet på alderdom er ikke længere en stok. Livstrappen er et klassisk motiv, som var billede på, at man tidligere havde en kronologisk opfattelse af livets faser. At starte i vuggen og bevæge sig lineært mod graven er et forældet motiv. Nu opererer man med en cirkulær livscyklus, hvor der altid er tid til opblomstring. Seniorer skal derfor fremstå som stærke, nyttige og aktive, hvilket også ofte er det billede, de ynder at tegne af sig selv, når de poster billeder på Facebook, hvor de dokumenterer deres flittige havearbejde, frivilligtjansen i genbrugsbutikken, tallene på deres skridttæller eller selfies fra en vandretur i Andesbjergenes tynde luft – i 4000 meters højde, hvor slidgigt, KOL og demens ikke kan trives. Denne portrættering af et aktivt liv er ønskelig, men ikke alle kan leve op til de stigende krav. Hvad statistikken og samfundets diskurser ikke tager højde for er nemlig den store divergens, der eksisterer i den aldrende befolknings socioøkonomiske forudsætninger for at leve et aktivt seniorliv. For dem, der ikke formår at leve et sundt og aktivt seniorliv, kan tilværelsen blive fyldt med skamfuldhed over ikke at kunne leve op til forventningerne til, at man lever et aktivt seniorliv. En ikke-intenderet følgevirkning af de store krav til vores seniorborgere, hvad angår alt fra sundhed, beskæftigelse og digitalisering, er, at der opstår en polarisering, der potentielt sætter et negativt aftryk på samfundets sammenhængskraft. Nogen bliver simpelthen stemplet som dårlige, dovne borgere, som er en byrde for samfundet, fordi de ikke formår at mobilisere egne ressourcer og tage ansvar for egen aktive livsførelse. Når mine kollegaer går på pension, skal de skifte spor i tilværelsen. Derfor finder jeg det relevant at fremhæve og relatere til Max Webers sporskiftemetafor (Schwartz, 2003), som blev anvendt som en analogi for 1800-tallets forvirrende og angstfremkaldende fart. Jernbanen er nemlig et stærkt symbol på en faretruende fart og et billede på, at hastigheder stiger. Industrialiseringen er synonym med effektivitet og udvikling, men samtidig gold, sjæleløs og umenneskelig. Måske er det på tide at sætte farten ned?

Perspektiverende overvejelser

Skal alderdommen blot være et tandhjul i maskineriet og en brik i den økonomiske, rationelle kalkule i demografiens prognoser? Accepterer vi, at en herskende diskurs om, at det eneste rigtige og gode seniorliv er et *aktivt* seniorliv? Eller skal vi have alderdommen tilbage på et spor, hvor vi sænker farten med respekten for alderdommen og respekten for det enkelte individs forudsætninger? Skal vi have gyngestolen tilbage som symbol på alderdommen, så vi kan skabe en rolig, langsom og tilbagelænet seniortilværelse for vores aldrende befolkning? Skal vi have stokken tilbage som symbol på alderdommen? For i dag er stokken blevet afløst af en vandrestav til stavgang i kondisko. I min optik er aktiv aldring forbundet med en masse positive ting, og jeg tror faktisk på, at et aktivt seniorliv langt hen ad vejen medfører øget livskvalitet. Hovedbudskabet er dog, at forventningerne til fart og aktivitet ikke skal være højere end de forudsætningerne, der eksisterer ved den enkelte borger. Samtidig skal både myndigheder og medmennesker påtage sig et medansvar for den enkelte seniorborgers muligheder for at udfolde et aktivt seniorliv, således at ansvaret for et aktivt seniorliv ikke udelukkende bliver et individuelt, samvittighedstungt projekt, som potentielt kan være fyldt med skam og nederlag, hvis man ikke mestrer livet som seniorborger.

Litteratur

- Hesiod. (1983) *Works and Days*. Ovs. af A.N. Athanassakis. Baltimore: Johns Hopkins. Linie 410-413. lokaliseret i (Sennett, 2000).
- KL, 2019. Demografiske udfordringer frem mod 2040. Analysenotat.
- Schwartz, J. (1994) *Arbejdende poetik: Om Max Webers sporskifte-metafor i sociologien*. Dansk Sociologi. Nr.2/5. årg. Aug. Dansk Sociologiforening.
- Sennett, R. (2000) *Det fleksible menneske*. Forlaget Hovedland.
- VIVE, 2018. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. *Rapport: Flere ældre og nye behandlinger. Hvad kommer det til at koste?*
- Weber, M. (2003) *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. Nansensgade Antikvariat.